

Ko galėtume pasimokyti iš užsienio leidyklų praktikos

Pokalbis apie humanitarinės literatūros sklaidą, vykęs 2019 vasario 21 d. Vilniaus knygų mugėje.

Aušra Jurgutienė: Apie humanitarinės literatūros sklaidą pasišnekėsime su Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto kolegėmis humanitarinių mokslų daktarėmis Dalia Satkauskyte ir Laura Laurušaitė ir su Lietuvos istorijos instituto mokslininku, humanitarinių mokslų daktaru, direktoriaus pavaduotoju ryšiams su užsieniu Dariumi Staliūnu. Be to, Darius Staliūnas yra daugelio tarptautinių žurnalų redakcijų narys (*Ab Imperio*, *Central and East European Review*, *Lithuanian Historical Studies*, *Nordost-Archiv. Zeitschrift für Regionalgeschichte*, *Prace Historyczne*, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* ir kt.), be to, leidyklos „Academic Studies Press“ lituanistinės knygų serijos redaktorius, todėl jo požiūris į mokslo leidinių sklaidą mums bus labai įdomus.

Be sklaidos klausimų, turime malonią progą aptarti du naujus instituto mokslininkų sudarytus leidinius – Lauros Laurušaitės sudarytą straipsnių rinkinį *Imagologijos profiliai: nacionalinių įvaizdžių dinamika literatūrose* (*Imagology Profiles: The Dynamics of National Imagery in Literature*, „Cambridge Scholars Publishing“) ir leidykloje „Academic Study Press“ išėjusi Dalios Satkauskytės ir mano sudaryta knyga *Literatūros laukas komunistinio režimo sąlygomis* (*Literary Field under Communist Rule*).

Kalbėsimės apie leidinių sklaidą, ir aš, kaip diskusijos moderatorė, noriu paminėti kelis istorinius aspektus. Vienas – kad literatūrologai ir kiti humanitarinių studijų autoriai ir tyrėjai dar gerai prisimena garsią leidyklą „John Benjamins Publishing Company“, kuri XX a. 8-ame dešimtmetyje išleido fundamentalius toms apie literatūros kryptis Europos literatūrose – romantizmą, simbolizmą, avangardizmą (*The Symbolist Movement in the Literature of European Languages* (ed. Anna Balakian, 1984), *Expressionism as an International Literary Phenomenon* (ed. Ulrich Weisstein, 1973), *Romantic Prose Fiction* (eds. Gerald Ernest, Paul Gillespie, Manfred Engel, Bernard Dieterle, 2008) ir kt. Šie dideli tomai buvo parašyti ir išleisti Tarptautinės literatūros komparatyvist-

kos sąjungos iniciatyva ir buvo daugiau tradicinio komparatyvistinio pobūdžio. Žlugus Sovietų sąjungai, ši leidykla išleido naują seriją knygų, kurias sudarė Marcelis Cornis-Popė, Johnas Neubaueris, stipriai atnaujindami komparatyvistiką naujuoju istorizmu, tarpdiscipliniškumu bei kitomis metodologijomis ir skirdami dėmesio „nežinomų“ Rytų ir Vidurio Europos literatūrų ir kultūrų tyrimams: *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, 3 tomai, 2004–2006, *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries: The making and remaking of literary institutions* (2007), *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries: Types and stereotypes* (2010) ir t. t. Įdomu šiose knygose rasti straipsnių apie Lietuvos literatūrą, parašytų Violetos Kelertienės, Tomo Venclovos, Artūro Tereškino, Audronės Girdzijauskaitės. Matyt, taip pat turėtume prisiminti Atviros Lietuvos fondo ir, konkrečiau, Irenos Veisaitės, Leonido Donskio ir kitų kolegų veiklą, kuri suteikė nemažai informacijos ir lėšų mūsų pirmiesiems tarptautiniams kontaktams. Lietuvos humanitarams labai svarbios buvo ir yra leidyklos „Rodopi“, „Brill“, išleidusios didžiausią pasaulyje Baltijos šalių studijų seriją „On the Boundary of Two Worlds“, kurios labai draugišku ir dalykišku redaktoriumi buvo Leonidas Donskis. Šioje serijoje išleista apie 50 knygų, parašytų britų, amerikiečių, prancūzų, vokiečių, lietuvių, latvių, estų, švedų ir suomių autorių. Smagu prisiminti, kad joje net dvi knygos yra išleidę ir mūsų pašnekovas Darius Staliūnas. Viena jų yra kartu su kolegomis parengtas straipsnių rinkinys *Pradingęs Lietuvos žydų pasaulis (The Vanished World of Lithuanian Jews, 2004)*, bene pirmasis tos serijos leidinys. Vėliau – monografija apie vadinamąją rusifikaciją Lietuvoje ir Baltarusijoje *Making Russians: Meaning and Practice of Russification in Lithuania and Belarus after 1863*. Šitoje pat serijoje leidykla „Rodopi“ išleido daugeliui žinomą knygą *Baltijos šalių postkolonializmas (Baltic postcolonialism)*, redaguotą Violetos Kelertienės. 2011 m. išleistas ir LLTI literatūrologų straipsnių rinkinys *Lietuvių postmodernizmo pokyčiai: Lietuvių literatūra posovietiniu laikotarpiu (Transitions of Lithuanian Postmodernism: Lithuanian Literature in the Post-soviet Period)* (sudarė Mindaugas Kvietkauskas).

Dabar prieš mūsų akis pačios naujausios knygos. Vieną išleido „Academic Study Press“, kurią pasiūlė kolegė Lina Būgienė, – taip mes susitikome su Dariumi Staliūnu, kuris yra tos leidyklos lituanistinės serijos redaktorius. Lauros Laurušaitės sudarytą straipsnių rinktinę išleido „Cambridge Scholars Publishing“.

Ši leidykla mums įdomi ir tuo, kad pati per internetą susirado Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusią konferenciją „Groteskas ir satyra Vidurio ir Rytų Europos literatūrose“ (2011), kuriai vadovavo tuometinis podoktorantūros stažuotojas Laurynas Katkus. Leidyklą sudomino pranešėjai ir pati tema. Netrukus, 2013-aisiais, ji išleido straipsnių rinkinį *Grotesque Revisited: Grotesque and Satire in the Post/Modern Literature of Central and Eastern Europe* (*Peržiūrėtas groteskas: groteskas ir satyra post/modernioje Centrinės ir Rytų Europos literatūrose*). Vėliau ėmėsi naujo Lauros Laurušaitės sudaryto leidinio apie imagologijos profilius, kurį išleido 2018. Taip pat šioje leidykloje ką tik išėjo prancūzų literatūrologų sudarytas straipsnių rinkinys *Comparative Literature in European literatures: Challenges and Perspectives* (eds. Nikol Dziub, Frédérique Toudoire-Surlapierre, 2019), kuriame turėjau galimybę pristatyti lietuvių lyginamąją literatūrą. Negaliu nepaminėti ir naujų anonsuojamų tarptautinių tyrimų, kuriuos leidžia Europos lyginamųjų literatūros studijų tinklas (*European Society of Comparative Literature* (ESCL/SELC), perorganizuotas iš REELC-ENCLS). Randasi tokių leidybos taškų, serijų, kurios yra paklausios, reikalingos, profesionalios, jose smagu dalyvauti, ir tikiesi, kad viskas lyg ir neblogai. Galbūt mano pateikta trumpa leidybinė reziumė pernelyg pozityvi, ir jūs pasuksite mintį į problemiškesnius dalykus? Norėčiau pradėti nuo klausimo Daliai ir Dariui – kaip jūs matote ir vertinate mažųjų šalių tyrimų integraciją į tarptautinę rinką ir leidybą? Ar viskas čia sklandu, o jei ne – kokias problemas pastebite?

Darius Staliūnas: Aš galiu pradėti kalbėti, nors jaučiuosi nepatogiai – dvi, tiksliau, trys autorės išleido knygas, o aš čia tik šiaip. Bet jei manęs paklaustumėt, tai, mano supratimu, situacija yra sudėtinga. Tokia ji yra pagal apibrėžimą. Mes esame netgi blogesnėje situacijoje, negu, pavyzdžiui, baltarusiai, nes viskas, ką publikuojame, lieka plačiau neperskaitoma dėl kalbos barjero. O bet kuris Rytų Europą tyrinėjantis specialistas iš principo gali skaityti baltarusiškai. Jei jis moka rusų arba lenkų kalbą, jam ir baltarusiška informacija yra prieinama, jau nekalbant apie rusišką ir lenkišką literatūrą plačiąja prasme. Geriausias pavyzdys – Normanas Davies. Jo knygų yra išversta į lietuvių kalbą. Viena iš paskutinių vadinasi *Dingusios karalystės*; joje yra skyrius apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Knyga išėjo anglų kalba, tas skyrius pavadintas „Litva“, t. y. slavišku pavadinimu. Jūs atsiverčiate pirmą to skyriaus puslapį ir randate portretą. Turbūt tikėtumėtės Vytauto Didžiojo ar kito LDK veikėjo portreto, bet ten – Baltarusijos

prezidento Aleksandro Lukašenkos su visais medaliais portretas. Galime sakyti, kad Daviesas išsidirbinėja, ieško pigaus populiarumo, bet čia yra ir mūsų kaltės. Nepakankamai dalyvaujame tarptautinėje erdvėje. Aš nekalbėsiu, kodėl to reikia, nes, mano galva, Lietuvoje šia tema nevyksta rimtas nuoširdus pokalbis. Geriau pasakysiu, kaip įsivaizduoju publikavimosi užsienyje galimybes.

Jeigu turime mažai laiko, – o kartais taip būna, nes vykdome Lietuvos mokslo tarybos projektą arba dar dėl kokių nors kitų priežasčių, – tada pats paprasčiausias dalykas, jei galvojame apie tarptautinę sklaidą, yra išleisti knygą užsienio kalba Lietuvoje. Aš taip vieną kartą dariau, mane dėl to labai stipriai kritikavo. Mat knyga buvo ne anglų, o rusų kalba. Jei jūs turite šiek tiek daugiau laiko, tada galima galvoti apie tokias leidyklas kaip „Brill“, „Academic Studies Press“, galbūt „Routledge“ ir taip toliau. Galima galvoti apie vokiečių leidyklas, kurios irgi kartais leidžia knygas anglų kalba. Jeigu turite parašę gerą knygą ir turite laiko, tuomet reikėtų orientuotis į gerą anglišką ar amerikietišką universitetinę leidyklą. Tas procesas – kalbu iš savo patirties – gali užtrukti keletą metų. Ir kai rašiau knygas, ir kai sudarinėjau straipsnių rinkinius, tas procesas trukdavo dvejus metus – tai yra visiškai normalu. Lietuvoje dažniausiai negalime sau leisti tokio komforto – tiek laiko laukti. Bet tokiu atveju galite būti tikri, kad po visų piktų recenzijų, po agresyvaus redagavimo, po visko perrašinėjimo neaišku kiek kartų, galiausiai turėsite gerą produktą, ar bent jau geresnį su gera sklaida. Visi šie mano išvardyti keliai iš tikrųjų yra prasmingi, ir pagal galimybes turėtume taip elgtis. Sakyčiau, kad Rusijoje taip pat yra labai rimtų leidyklų. Nemačiau, ar kas iš lietuvių yra publikavęs knygų tose leidyklose, pavyzdžiui, *Новое литературное обозрение*. Jų kriterijai labai aukšti, jie labai rimtai redaguoja. Ir sklaida, jeigu kalbėtume, pavyzdžiui, apie istorikų straipsnius, yra gal dešimt kartų platesnė nei išleidus knygą, sakykim, vokiečių kalba. Rusų kalba irgi yra kanalas, kuris galėtų būti naudojamas. Tai tiek apie knygų leidybą. Visai kitas dalykas – nors, žinoma, susijęs – yra straipsnių publikavimas žurnaluose.

Dalia Satkauskytė: Aš irgi išskirčiau *Новое литературное обозрение*, labai rimtą leidyklą, nors kartais Lietuvoje tenka įrodinėti, kad ji būtent tokia ir yra ir kad publikuotis jos leidiniuose yra ir iššūkis, ir prestižas, ir reali sklaida. O grįžtant prie tarptautinės sklaidos apskritai, tai pritarčiau Dariui, kad situacija tikrai nėra paprasta: sklaidos ir jos įgūdžių trūksta. Šiuo požiūriu knygos leidimo užsienyje patirtis mums buvo labai naudinga. Recenzuota rimtai, gavome pamokų, kaip

reikia rašyti užsienio auditorijai. Pavyzdžiui, man teko perrašyti knygos įvadą dėl paprasčiausios priežasties – rašiau taip, lyg rašyčiau lietuviškai auditorijai, kuriai daug kas savaime aišku. Recenzentas tai iškart pastebėjo ir net pasiūlė kryptis, kaip reikėtų įvade pristatyti knygą. Tai buvo puiki pamoka.

Užsienio sklaida sklaidai nelygi, daug kas priklauso nuo mokslo krypties ar šakos. Vienokių problemų kyla istorikams, kitokių, pavyzdžiui, – literatūrologams. Prasibrauti į tarptautinę rinką ir mažoms literatūroms, ir jų tyrinėjimams yra labai sudėtinga. Tačiau pastaruoju metu ryškėja mums palanki tendencija – apie šią problemą, vadinamąją pasaulinio literatūros lauko nelygybę, vis daugiau imama kalbėti ir rašyti. Pasauliniame lauke akivaizdžiai dominuoja „didžiosiomis kalbomis“ parašytos literatūros, ir kai kurie teoretikai jau prabyla apie mažų literatūrų diskriminaciją. Paradoksalu, tačiau šiose diskusijose bene labiausiai girdimas pokolonijinių šalių, tokių kaip Indija ir pan., balsas. Bet Vakarų arealui priklausančių mažų, taip pat ir posovietinių, šalių literatūros dažnai lieka tarsi pilkojoje zonoje. Jos nėra pakankamai egzotiškos nei pakankamai vakarietiškos. Kaip mums įsiterpti į pasaulinę literatūros ir jos tyrinėjimų rinką? Mano manymu, turėtume patys mėginti teoretizuoti šitą problemą. Mokslinės konferencijos, tarptautinės publikacijos – vienas iš kelių. Tai daryti nėra lengva, nes vėlgi – turime brautis pro jau nusistovėjusias hierarchijas. Kas nėra patyręs, kaip sunku kalbėti mokslinėje konferencijoje apie mažai ar net niekam nežinomą literatūrą? Turi verstis per galvą, ieškoti komparatyvistinės ašies ar kokios ypatingos teorinės prieigos, kad išlaikytum auditorijos dėmesį. Per savo karjerą dalyvavau tik vienoje mokslinėje konferencijoje, kurioje to daryti man nereikėjo – dėl labai gero konferencijos organizavimo, iš anksto suorganizuotų poezijos vertimų. Konferencija vyko Prahoje su Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama, nors tema – daiktiškumas poezijoje – visiškai nekonjunktūrinė. Tai kokios pozicijos mums laikytis braunantis į tarptautinę areną, bandant joje pristatyti lietuvių literatūrą? Aišku, galima ieškoti paklausių temų – kurį laiką tai buvo sovietmetis ir posovietmetis. Bet ar tai jau nėra išeksploatuota? Kaip mums pristatyti savą literatūros procesą kaip lygiavertį kitoms literatūroms – nežinau. Gal tikrai priklausyti mažai literatūrai yra lemtis, kaip sako prancūzų literatūros sociologė Pascale Casanova? Bet gal vis dėlto galima kažką padaryti, kad ir bendromis jėgomis su Kultūros ministerija, imantis bendrų projektų...

Jurgutienė: ...ir literatūros vertimų.

Satkauskytė: Taip, ir literatūros vertimų. Paminėsiu, kokia proga buvo praleista. Mes su kolege specialiai važiovome į Paryžių žiūrėti parodos „Laukinės sielos“ (*Âmes sauvages*), kurioje buvo pristatyta Baltijos šalių dailė. Jos pavadinimas ver-
tas atskiros diskusijos, tačiau pati paroda nuostabi. Bet šiuokart ne tiek apie ją, kiek apie vadinamąją parodos postprodukciją. Geriausia ji buvo, žinoma, estų, nebloga latvių, o lietuvių – skandalingai bloga. Lietuvių literatūrą reprezentavo tik du romanai: Juozo Baltušio *Sakmė apie Juzą* ir Jeroslavo Melniko *Tolima erdvė*. O štai estai pateikė ne tik daugiau grožinės literatūros vertimų, bet ir išverstą literatūros tyrimų knygą. Nežinau, kas čia apsižioplino ir nepasinaudojo proga išversti kad ir Nijolės Kašėlionienės knygą apie lietuvių įvaidį prancūzų literatūroje. Pakartosiu tai, ką esu jau ne kartą sakiusi: literatūros tyrimų atveju būtina koordinacija tarp mokslo tyrimų ir jų sklaidos, taip pat ir populiariosios sklaidos.

O grįžtant prie mokslo darbų publikavimo užsienyje, reikia dviejų dalykų: dirbti ir būti atkakliems.

Jurgutienė: Dabar Lauros noriu klausti. Kokia pačios patirtis su konkrečia leidykla? Kaip apibūdintum savo sudarytos knygos aktualumą? Kaip sekėsi, kokių problemų kilo?

Laura Laurušaitė: Aš dar norėčiau įsitraukti į kolegų diskusiją apie tai, kaip mes galėtume išeiti į užsienį ir kas užsieniui galėtų būti įdomu, kokie galėtų būti tie raktiniai aspektai, kurie mus užsienyje geriau pristatytų. Violeta Kelertienė, kuri labai intensyviai propagavo pokolonializmo metodą Lietuvoje ir išleido knygą apie baltiškąjį pokolonializmą, yra pasakiusi, kad žinomos metodologijos, kaip ir Dalia minėjo, gali pasitarnauti kaip atpažįstamumo principas pristatant mūsų literatūras užsienio arenoje. Kitas dalykas – labai svarbu knygoje jungti teorines perspektyvas ir analitinius interpretacinius tyrimus. Mums į tarptautinę publiką padėjo išeiti tai, kad imagologijos metodas yra netekstocentris: jis per įvairius pjūvius – politinius, istorinius ir socialinius – literatūrą gali pristatyti bendrais štrichais, kurie užsieniečiams patrauklesni. Dauguma individualių straipsnių naudoja lyginamąją ar transnacionalinę perspektyvą, kuri aktuali mūsų literatūrų nepažįstančiai auditorijai. Mes atradome naujų metodo panaudojimo galimybių, pritraukdami Rytų Europos literatūras, kurios visada buvo tokių pokyčių arena, ir netgi patį imagologijos metodą savotiškai atnaujinome ir pratęsėme. Sakyčiau, kad tai metodo išbandymas nauja medžiaga. Kalbant konkrečiai apie

šią knygą, ji gali imponuoti ir lietuvių auditorijai dėl to, kad Lietuvoje iki šiol šis metodas nėra pakankamai reprezentuotas. Man atrodo, visada reikėtų ieškoti sąlyčio su mūsų autoriais, mūsų literatūrų specifika, jau įvaldytais metodais ir mėginti šiuos sandus jungti, kombinuoti. Tai gali būti mūsų stiprybė einant į užsienio rinką.

Jurgutienė: Istorinių tyrimų leidybos problemos turbūt truputį kitokios nei literatūrologinių?

Staliūnas: Man atrodo, kad iš principo nėra problemų. Reikia tiesiog gerai padaryti darbą, ir jūs rasite, jeigu tai straipsnis – žurnalą, jei knyga – leidyklą. Jei kalbėtume apie žurnalus, tai rimto žurnalo redaktorius, gavęs tekstą, visada kelia klausimą: kodėl šitas straipsnis turėtų būti įdomus tam, kuris nesidomi šia tema? Jei sugebi įrodyti, kad nagrinėjama problematika yra svarbi platesniam ratui, tada turi šansą, kad bus publikuotas. O tų teorinių diskusijų, į kurias istorikai gali įsijungti, ir aktualių temų yra labai daug. Šiuo atveju istorikams turbūt iš visų humanitarų lengviausia. Istorikų grupėje dar lengviau yra archeologams: ten iš viso jokios problemos nėra, jie visiškai integravęsi ir kai kurie iš jų netgi stebisi, kai juos humanitarais vadini – jų straipsniuose yra ir geologijos, chemijos, biologijos ar kitų mokslų metodų.

Dar galėčiau apie tas serijas truputėlį pasakyti. Serijų, kuriose lietuvių humanitarai galėtų publikuotis, įvairiose leidyklose yra labai daug. Lietuvių autorių tekstus galėtų publikuoti serijos, kurios įvardijamos kaip „Rytų Europos studijos“ ar panašiai. Minėta leidyklos „Rodopi“ serija prasidėjo nuo mano su kolegomis parengtos knygos, kuri, pagal šiandieninį mano įsivaizdavimą, nusipelnytų daug kritikos, bet anuomet tai buvo bent jau šioks toks žingsnis į priekį. Dabar tos serijos vadovai jau kiti. Vienas iš jų yra šviesios atminties Leonido Donskio bičiulis britas Martynas Housdenas. Tuo tarpu aptariamoji ASP serija kol kas yra, taip sakant, lituanistinė. Susiduriame su dilema, ar ji ir liks lituanistinė, nes autorių ratas tokiai serijai nėra didelis. Kol kas neradom sprendimo, kaip tą seriją pervadinti, nes, jei pavadinsime „Baltic Studies“ ar kaip nors panašiai, kils problemų dėl Vidurio Rytų Europos regiono, žydų studijų. Šiaip, be tų 4 knygų, dar yra maždaug 6 rankraščiai – skirtingų parengimo stadijų. Pora knygų greičiausiai išeis dar šiemet. Knyga, kuri, tikėtina, sulauks daugiausiai atgarsio, greičiausiai bus Sauliaus Sužiedėlio knyga apie holokaustą Lietuvoje.

Tai labai svarbi knyga, nes autorius yra pasaulinio lygio specialistas, pensinio amžiaus, jis, tikiuosi, dabar turi laiko ir rašo. Ta knyga yra labai svarbi, turint omenyje, kiek šia tema yra spekuliacijų, ideologizavimo, o čia – žmogus profesionalas, tema tikrai sulauks plataus tarptautinio atgarsio. Kol kas šios serijos problema – kad dominuoja istorikų darbai. Norėčiau, kad būtų ir kitų sričių knygų, bet, matyt, mano įtaigumas per menkas.

Jurgutienė: Be abejo, niekas neginčys, kad talentingas autorius, įdomus straipsnių rinkinys lyg ir pramuša leidyklų recenzentus – jam pasiseka. Iš tiesų, su leidyba susijęs vienas problemiškas dalykas – leidinio platinimas. Leidyklos, kurios pajėgia ir tinkamai recenzuoti, ir užtikrinti neblogą knygos sklaidą per internetą ir kitaip, yra ne Lietuvoje. Jei Lietuvoje leidykla išleidžia, pavyzdžiui, tarptautinių konferencijų rinkinius – ir mūsų instituto leidykla yra tokių leidusi, ir Lietuvos komparatyvistikos asociacija yra išleidusi nemažą straipsnių rinkinių seriją „Acta literaria comparativa“. Mano galva, tie straipsnių rinkiniai visai neblogi, tačiau jų sklaida nulinė. Noriu klausti, ar Lietuvoje galėtume turėti tikrą tarptautinę leidyklą?

Staliūnas: Būsiu truputį skeptiškas. Jei kas nors bandytų tai daryti, tai tokias iniciatyvas, žinoma, reikėtų sveikinti. Problema yra ne tik sklaida, nes sklaidos dalykus galima sutvarkyti, ir, kiek žinau, kai kurios leidyklos turi galimybes perduoti per „Amazoną“, o tai, regis, šiais laikais yra pagrindinis knygų platinimo kanalas. Nežinau visos virtuvės, bet yra ir kitas, akademinis, barjeras, nes mūsų leidyklos suinteresuotos greitai ir kuo daugiau išleisti. Yra akademinų leidyklų, išleidusių tokių knygų, kokių jos, kaip akademinės leidyklos, neturėjo išleisti, – gavo lėšų, užmerkė akis ir išleido. Kaip Dalia minėjo, užsienio skaitytojas, ypač anglakalbis, yra pripratęs prie kitokios rašymo kultūros. Turinčiųjų akademinio anglosaksiško rašymo patirties Lietuvoje yra nedaug. O tam neužtenka vieno, penkių, dešimties autorių – reikia kritinės masės žmonių, kurie vienodai išmąnytų tiek kriterijus, tiek tą rašymo kultūrą. Jeigu kalbėtume konkrečiai apie istorikus, tai jie šiame kontekste turbūt patiria daugiausiai iššūkių, nes privalo savo tyrimus publikuoti baltarusių, rusų, lenkų ir vokiečių kalbomis.

Jurgutienė: Iš čia ir mano įžanginis pozityvas: galvojau, gal pakanka šiais laikais mokslininkui humanitarui asmeninės iniciatyvos – dalyvauti tarptautinėse konferencijose. Tada jis automatiškai patenka į tarptautinius rinkinius, leidinius.

Gali taip pat organizuoti tarptautines konferencijas Lietuvoje, iš jų sudarinėti knygas, netingėti rašyti leidybos projektų, užsisukti, įsitraukti.

Satkauskytė: Darius gerai pastebėjo: vienas dalykas yra publikuotis užsienyje, kitas dalykas – būti tikrai pamatytam. Vienas iš pamatymo požymių – labai svarbus – yra knygos recenzavimas. Štai aš visiškai atsitiktinai, kažko ieškodama, internete radau, kad labai įdomiai, kvalifikuotai, su tikra moksline diskusija buvo recenzuota „Rodopi“ išleista mūsų knyga *Transitions of Lithuanian Post-modernism: Lithuanian Literature in the Post-soviet Period*. Kai atrandi recenzijų, kuriose mūsų darbas siejamas su bendra Europos intelektualine mintimi, pamatai, kad kažkas veikia – kad tavo darbas įėjo į intelektualinę apyvartą.

Laurušaitė: Kalbant apie publikavimąsi užsienyje, vis dar atviras klausimas dėl užsienio leidyklų vertinimo ir prestižiškumo kriterijų Lietuvoje: vienos laikomos reikšmingomis, kitos beveik „piratinėmis“, o mokslininkui niekas nesuteikia tokio vertinimo pagrindimo ir gairių.

Sakyčiau, dar viena giluminė mūsų problema (galiu kalbėti tik apie literatūrologų bendruomenę, istorikų situacija čia turbūt specifinė), kad nesame pakankamai orientuoti į savo literatūros sklaidą užsienyje. Labiau orientuojamasi į naudą sau kaip individualiam mokslininkui, spausdinamasi užsienio leidiniuose dėl „paukščiuko“, o ne dėl to, kad mūsų literatūra pradėtų cirkuliuoti anglakalbėje terpėje.

Jurgutienė: Galiu tik pritarti: recenzijos labai svarbios, jos turi ir grįžtamąjį ryšį. Paradoksalu, kad tarptautiniuose renginiuose su savo angliškai parašytais literatūrologiniais darbais surenki daugiau skaitytojų nei Lietuvoje leisdamas lietuvišką knygą. Angliškai skaitanti auditorija be galo reikalinga...

Satkauskytė: ...ir iš tiesų užsienio auditorijai reikia kiek kitaip rašyti. Vien su tekstocentrizmu nepraeisi, ypač jei patys literatūros tekstai nėra versti, reikia kitaip ir kitame kontekste formuluoti problemas. Ir tai nebūtinai kokios nors konjunkūra. Mums tenka dirbti keliais režimais – ir probleminiais, ir komunikaciniais. Kai kurie tyrimai yra labai specifiniai, labai reikalingi čia, Lietuvoje, bet į užsienį jų neprakišime. Yra kitos problemos, spręstinos platesniame kontekste. Žinoma, reikia prisitaikyti ir prie tarptautinių akademinio rašymo standartų. Kartais su tuo nutinka visokių kuriozų. Ne kartą esu pasakojusi kaip juoką,

kaip mano mokslinės karjeros pradžioje buvome nuteikiami jokių būdu nerašyti asmeniškai – nes mokslinis tekstas turi būti absoliučiai objektyvus, reikia kalbėti ne „aš“, o „mes“ vardu arba beasmenėmis formomis. Neminėsiu, kas mus muštravo, bet apie tai būdavo rašoma visose rekomendacijose studentams. Ir štai parašiau straipsnį prancūziškam leidiniui, o redaktorius visus neasmeniškumus išbraukė ir liepė prisiimti asmeninę atsakomybę už siūlomą interpretaciją. Jis vis klausinėjo: kodėl tu šitaip rašai – juk tai yra interpretacinis mokslas, tu išsakai savo poziciją, tu turi ją drąsiai formuluoti asmeniškai. Iš pradžių nustembi, o paskui supranti, kad tuo vertėjo pasidomėti iš pat pradžių. Tokie lyg ir paprasti komunikaciniai dalykai, bet ir jie yra svarbūs.

Jurgutienė: Dar viena opi tema – literatūrologinių straipsnių vertimai į užsienio kalbas. Nes literatūrologiniam tekstui reikalinga itin laisvai vartoti svetimą kalbą. Kol pradėsime laisvai kokybiškai rašyti kitomis kalbomis, pagalbos dar prireiks, o LMT finansavimo sąlygos straipsnių vertimui ar redagavimui pagal programą „Parama paskelbti mokslinius straipsnius ir išleisti knygas“ yra suformuluotos neleistinai dviprasmiškai. Vienoje šios programos vietoje teigiama, kad parama gali būti teikiama tik leidyklos išlaidoms apmokėti. Straipsnio ar knygos parengimo, vertimo, redagavimo, maketavimo ir pan. išlaidos, kurias patyrė pareiškėjas, nėra remiamos. Bet paramos tvarkos apraše randame priešingą mintį: kad apmokėtinos parengimo, vertimo, redagavimo, maketavimo ir pan. išlaidos, kurias patyrė ne leidykla, bet vykdančioji institucija (paraiškos pateikėjas). Net ir gero linkintys programos konsultantai šių rebusų išspręsti nepajėgūs, siūlydami tik „paslėpti“ vertimo darbus. Todėl jei LMT Humanitarinio komiteto nariai šiai svarbiai programai suteiktų didesnio aiškumo ir konkretumo, daugelis jų kolegų jiems labai padėkotų.

Bet pereikime prie konkrečių knygų pasakodamos, kuo jos aktualios. Čia kreipiuosi į Laurą ir prašau jos trumpai pristatyti savo sudarytą straipsnių rinkinį.

Laurušaitė: Mano patirtis irgi rodo, kad Lietuvos humanitarai dar nėra įvaldę „eksportinio“ straipsnio modelio, tokio, kuris būtų pritaikytas užsienio publikai: praskleidžiančio kontekstus (rašytojų sociokultūrinės situacijos, kitų regiono literatūrų ir pan.) bendrais bruožais, o ne giluminėmis analizėmis reprezentuojančio tiriamąjį objektą, turinčio tarpkultūrinį dėmenį (teorinį ar empirinį), lyginamąjį aspektą, todėl ir sudarytojų, ir recenzentų, ir pačių autorių dažniausiai

laukia sunkus ir ilgas darbo procesas. Po imagologijos konferencijos Austrijoje jos organizatoriams pateikus leidinio paraišką leidyklai „Brill“, teko perrašyti savo santrauką tris kartus, kol sudarytojai ją priėmė. Bet tai yra normali praktika, ir tam reikia iš anksto nusiteikti. Dažniausiai straipsnių korpusą pasiūlo konferencijos temos, bet pirmasis užsienio leidyklų reikalavimas – kad rengiama knyga neprimintų pokonferencinio straipsnių rinkinio, o būtų vientisa ir savipakankama.

Be to, matau problemą, kad vis išvelgiamas prieštaravimas tarp nacionalinės ir tarptautinės mokslo sklaidos. Nematau publikavimosi užsienyje kaip blogio, kuris konfrontuotų su nacionaline mokslo strategija. Man rodos, tarptautinė sklaida netrukdo nacionalinei mokslo kryptčiai. Aš kaip tik matyčiau grėsmę, kad vietiniai mokslo žurnalai tolydžio pereina prie anglų kalbos – tada jau kyla pavojus lietuviškos mokslo terminologijos kūrimui ir plėtotei.

Kaip rodo pavadinimas, straipsnių rinkinys *Imagologijos profiliai* skirtas imagologijos problematikai, kuri dabar yra viena iš populiariausių lyginamosios literatūros, komparatystikos sričių ar kryptčių. Pagrindinė imagologijos nuostata yra ta, kad tautoje cirkuliuojantys įvaizdžiai ne tik ar ne tiek pasako apie tą, kuris yra vaizduojamas, kiek apie patį vaizduojantįjį, nes matymą lemia kultūriniam lauke cirkuliuojantys stereotipai, nusistovėjusios išankstinės nuostatos ir klišės. Man atrodo, kad tokia bendroji, skėtinė problematika yra pritaikoma bet kuriai literatūrai, bet kokiam literatūros kūriniui. Šiuo atveju mes koncentravomės į Rytų ir Centrinės Europos literatūras, sukvietėm bendraautorius iš septynių šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos, Kroatijos, Lenkijos, Ukrainos ir Rusijos. Bendriau galvojant, man atrodo, kuo platesnis autorių kontingentas, tuo jis gali būti patrauklesnis užsienio skaitytojui, ypač jei toje knygoje yra kokių nors autoritetų pavardžių. Tai atpažįstamumo, reikšmingumo, kokybės ženklas.

Mano atveju, teko visą konferencijos organizatorės ir sudarytojos darbą dirbti vienai, bet tai nėra gera praktika. Man atrodo, lietuvių humanitarų problema imantis tokių grandiozinių projektų yra ta, kad mūsų tiesiog labai mažai ir ne visada susiformuoja tyrėjų grupės, kurios domėtūsi ta pačia tema. Kaip sudarytoja šią dilemą sprendžiau dviem būdais. Visų pirma, plėčiau potencialių autorių spektrą, pritraukdama ne tik dalyvavusius konferencijoje, bet ir šiaip besidominčius, atliekančius tyrimus panašiuose laukuose. Antra, dirbome su autoriais straipsnius metodologindami, „pritempdami“ prie imagologijos problematikos. Buvo ir tokių, kurie, norėdami dalyvauti bendrame leidinyje, įvaldė metodą vos ne per naktį. Bet turiu pasakyti, kad tokia praktika labai pasiteisino, nes priėjom

netikėtų įžvalgų, išsiplėtojo sankabos su kitais autorių praktikuojamais metodais, kurie praturtino imagologijos problematikos lauką. Praplėtėm imagologijos sampratą įvesdami tokius konceptus kaip „geo-imagologija“ ir „lyties imagologija“, pavyzdžiui, Taisija Oral susiejo internacionalinę imageriją su naratologijos premisomis, o Vigmantas Butkus ir Radoslawas Okuliczzius-Kozarynas pasiūlė sąsają tarp imagologijos ir literatūros topografijos ir t. t.

Nenorėčiau daug kalbėti apie savo knygą, nes daug įdomiau yra kelti bendrąsias problemas, tad dar įsijungčiau į kolegų pasamprotavimus dėl leidyklos. Man atrodytų, kad vis vien Lietuvoje tokią leidyklą steigti nebūtų prasminga, nes vis dėlto užsienyje išėjusių leidinių svoris yra didesnis, bent jau pagal dabartinės mokslo politikos nuostatus, ir platinimo galimybės daug geresnės.

Be to, lituanistiką vis dar suprantame labai lokaliai, tik kaip vietinės reikšmės reiškinį. Kaip yra pasakiusi Latvijos universiteto profesorė Ina Druvietė, dirbusi Švietimo ir mokslo ministre, tikrasis provincializmas yra mūsų identiteto baimė, t. y. kad mes dar bijome eiti į užsienį, bijome siūlyti savo tyrimus, nes nepasitikime jų svoriu. Svarbiausia, manau, nebijoti juos siūlyti, platinti ir tikrai atsiras norinčių juos išleisti. Mano patirtis su šia leidykla ir kitomis, į kurias kreipiausi dėl straipsnių rinkinio leidybos, rodo, kad mūsų tyrimais domimasi. Taip pat ir tarptautinių konferencijų patirtis patvirtina, kad periferinės, „mažosios“ literatūros yra įdomios, nes užsieniui jos yra nepažinios, ir tas baltąsias dėmes jie norėtų užpildyti. Tad jei esame nusiteikę dirbti ir savo tekstus taisyti pagal jų pageidavimus, tikrai turime šansų publikuotis užsienyje. Gal visa tai iš tikrųjų labiau mūsų susimenkinimo problema.

Jurgutienė: Tai gal ne mūsų pačių, nes mes, priešingai, visai drąsiai publikuojamės?

Laurušaitė: Reikia pasakyti, kad ir institute pora kolegų savo tyrimus bando pristatyti tarptautiniu mastu ir tą daro sėkmingai. Kolegė iš Naujosios literatūros skyriaus Viktorija Šeina jau yra pasirašiusi sutartį su leidykla „Brill“ ir ketina ten leisti straipsnių rinkinį. Viskas priklauso nuo mūsų pačių iniciatyvos ir aktyvumo, tikrai galimybių užsienyje yra nemažai.

Jurgutienė: Dalia, prašau tave pristatyti mudviejų sudarytą rinkinį.

Satkauskytė: Mūsų knyga turi du pjūvius, kurie gana nauji buvusių komunistinių šalių, taip pat ir Sovietų Sąjungos, literatūrų tyrimuose. Pirma, į sovietmečio

lietuvių literatūrą bandome pažiūrėti platesniame kontekste, kaip į sovietinės daugiatautės literatūros projekto dalį. Šiuo požiūriu mums pasisekė, kad vedamąjį straipsnį parašė pripažintas užsienyje autorius Jevgenijus Dobrenko, kuris sovietinę literatūrą pristato ne kaip rusų literatūrą, kurią jau priverstinai atkartoję sąjunginių respublikų literatūros, bet kaip daugianacionalinį projektą, kuriame procesai vyko dviem kryptimis, t. y. rusų literatūra taip pat naudojosi nacionalinių literatūrų resursais. Lietuvių literatūros kaip daugianacionalinio projekto dalies pristatymas labai prasmingas, nes buvome pripratę tyrinėti nacionalinę literatūrą kiek izoliuotai arba bent jau vienakryptiškai – mums primetė socialistinio realizmo doktriną, ir teko ją įgyvendinti. Tačiau socialistinis realizmas nėra tik rusiškojo kopija, jo modifikacijos priklauso nuo nacionalinės literatūros tradicijos. Dar įdomiau, kaip socialistinis realizmas transformuojasi atsileidžiant politinei kontrolei. Daug nuveikėme, bet dar yra kas veikti, būtų galima ir antrą tomą rašyti šituo aspektu. Antras pjūvis – teorinis ir metodologinis. Remiamės gerai žinoma Pierre'o Bourdieu literatūros lauko teorija, kurią tenka ir kvestionuoti, nes daugelis numatytų literatūros lauko dėsnų neveikia totalitarinių režimų sąlygomis. Šis teorijos išbandymas bent jau man buvo labai įdomus. Kai susiduria tiriamoji medžiaga ir teorija, pamatai, kas neveikia, bet principiniai klausimai lieka tie patys, jie vis dėl to veikia. Šitaip dirbdamas, nuolat išbandydamas teoriją praktika, nušauni du zukių – ir teoriją toliau vystai, ir empiriką pristatai platesniame kontekste.

Jurgutienė: Pačiame knygos pavadinime *Literatūros laukas komunistinio režimo sąlygomis* įtraukta Pierre'o Bourdieu sąvoka „literatūros laukas“. Kuo savitas komunistų kontroliuojamas literatūros laukas, jei jį palygintume su Pierre'o Bourdieu aprašytu prancūzų XIX a. literatūros lauku?

Satkauskytė: Ne, ši teorija taikyta ir vėlesniems laikams ir, panašiai kaip kokia semiotika, pretenduoja į universalumą, nors ir atsirado tiriant konkrečią istorinę lauko būklę, kurią pati paminėjai. Pagrindinė Bourdieu tezė yra tokia: literatūros, kaip ir kultūros apskritai, laukas yra dalinės autonomijos laukas, jis yra veikiamas galios ir ekonomikos laukų, nuo jų priklauso, bet ne tiesiogiai. O sovietmečiu ši dalinė autonomija pakimba ore, Stalino valdymo metais jos iš viso nėra, vėliau reikalas tampa koplikuotas. Aš ir keliu klausimą, ką reiškia Ezopo kalba šiuo požiūriu, ką ji sako apie literatūros lauko struktūrą ir būklę. Toliau tos temos nebeplėtosiu – tebūnie reklama ir kvietimas skaityti pačią knygą...

Jurgutienė: Reklamą pasidarėm...

Jūratė Sprindytė: Ar jums neatrodo, kad tą reklamą reikia daryti ir Lietuvoje? Šias knygas recenzuoti, apie jas skelbti – ir institucijai būtų nauda, ir apskritai bendruomenė sužinotų. Dabar tos knygos yra brangios, ir jūs turite vos ne po vieną egzempliorių – tai nenormalu.

Jurgutienė: Į šitą klausimą, Jūrate, du atsakymai. Vienas atsakymas: kadangi šią knygą rėmė Kultūros ministerija, ji turi savą tradiciją – perka iš leidyklos gana nemažai egzempliorių, apie 66, ir išbarsto po visą Lietuvą. Dabar rašiau prašymą, raštą Kultūros ministerijai (tikiuosi, atsižvelgs), motyvuodama tuo, kad tai akademinės krypties knyga ir kad bent dalį egzempliorių iš rajoninių bibliotekų nukreiptų į universitetų ir institutų bibliotekas, nes tame sąrašė nėra jokios akademinės bibliotekos, tikrai rajoninės.

Satkauskytė: Na, reklamuosim – neseniai gavom ją, praeitą savaitę.

Jurgutienė: O dėl reklamos norėjau pridurti: maloniai nustebino leidyklos darbas šitoje srityje. Buvo naujiena ir smagu – nežinau tik, kiek tai veiksminga – gauti specialų raštą iš leidyklos su išsamiausiu klausimynu, kokiai auditorijai ji skiriama, kas gali skaityti, kas galėtų recenzuoti, kur reklamuoti. Žodžiu, tu kaip sudarytojas turi įsivaizduoti labai smulkiai ir konkrečiai šitos knygos gyvenimą. Tai mes kiek sugebėjom, tiek aprašėm...

Laurušaitė: Iš užsienio leidyklų praktikos ir mums būtų ko pasimokyti. Leidyklos turi specialius sklaidos agentus, kurie rūpinasi knygų platinimu renginiuose, bibliotekų aprūpinimu naujai išleistais leidiniais, būsimomis mokslo recenzijomis. Bent jau mano atveju leidykla turėjo nemokamų 20 egz. reklamai, kad knyga susilauktų atgarsio įvairiuose mokslo centruose ir užsienio mokslo žurnaluose.